

Prawnokarna ochrona zwierząt

1. Jak trafnie napisał N. J. Saunders: „*Relacje między ludźmi i zwierzętami zawsze miały i nadal mają charakter ambiwalentny: ludzie podziwiają zwierzęta, a jednocześnie boją się ich i zabijają. Ludzie stworzyli nowe rasy, a jednocześnie unicestwili całe gatunki. Potrafią [...] czule odnosić się do domowych ulubieńców, a równocześnie zwierzęta gospodarcze traktować jak maszyny. Człowiek uznał zwierzęta za bogów, a jednocześnie zmuszał je do poniżających występów, aby utwierdzić w sobie przekonanie o swojej wyższości nad nimi*”.¹

Zajmując się problematyką ochrony zwierząt zasadne jest zwrócenie uwagi na etyczny aspekt zależności pomiędzy ludźmi a zwierzętami. Nie wolno zapominać, że zwierzęta są istotami żywymi, zdolnymi do odczuwania cierpienia, które powinny mieć zagwarantowane to, aby były traktowane w sposób humanitarny. Człowiek zaś, który jest świadomy wartości życia, zarówno swojego jak i zwierzęcia, powinien a nawet ma obowiązek bronić tej wartości.²

Kwestia ochrony zwierząt obecna jest w znacznej liczbie aktów prawnych. To, w jaki sposób traktowane są zwierzęta przez obowiązujący system prawny zależy od tego, czy uznawane są one przez człowieka za podmioty (choćby tylko specyficznego rodzaju), posiadające pewne prawa, czy tylko za przedmioty.³ Na gruncie prawa polskiego o tzw. dereifikacji możemy mówić od 24 października 1997 r., czyli od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o *ochronie zwierząt*.⁴ Ustawodawca zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy wskazuje, że zwierzę nie jest rzeczą, lecz istotą żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia, zaś człowiek winien jest mu poszanowanie, ochronę i opiekę. W sytuacji, gdy zwierzę przestaje być traktowane jak

¹ N. J. Saunders: *Dusze zwierząt*. Warszawa 1996, s. 8.

² Szerzej: J. Feinberg: *Obowiązki człowieka i prawa zwierząt*., *Etyka* 1980, nr 18, s. 13 i n.; T. Regan: *Prawa i krzywda zwierząt*., *Etyka* 1980, Nr 18, s. 87 i n.; V. Haskar: *Podstawy do równości*., *Etyka* 1980, Nr 18, s. 221 i n.; S. Zięba: *Człowiek a świat zwierząt*. Cz. 1., *Przegląd Hodowlany* 1993, Nr 2, s. 29;

³ Ks. J. Łapiński (w): M. Mozgawa: *Prawna ochrona zwierząt*. Lublin 2002, s. 69.

⁴ Tekst jednolity Dz.U. z 2003r., Nr 106, poz. 1002 ze zm.

rzecz można byłoby uznać, że uzyskuje ono pewną postać podmiotowości prawnej (personifikacja). Trzeba jednak pamiętać, że w sferze stosunków prawnych zwierzę może być tylko elementem przedmiotowym tych stosunków. Takie założenie widoczne jest właśnie na gruncie ustawy o *ochronie zwierząt*, która w ust.2 art. 2 stanowi, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie, do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Pozwala to na pogodzenie humanitarnej ochrony zwierząt z ich funkcjonowaniem w obrocie prawnym. Zwierzęta są więc jedynie przedmiotem ochrony prawnej, zaś sformułowanie *prawa zwierząt* jest pewnym skrótem myślowym, gdyż są to tak naprawdę prawa normujące zachowania ludzi wobec zwierząt. Wydaje się więc bardziej odpowiednie określenie *prawna ochrona zwierząt* zamiast wyrażenia *prawa zwierząt*.⁵

Odejście od bezwzględного antropocentryzmu przejawia się w Światowej Deklaracji Praw Zwierząt przyjętej przez UNESCO dnia 15 października 1978r. w Paryżu. Podstawową ideą Światowej Deklaracji Praw Zwierząt jest proklamowanie zasady, że *każde zwierzę ma pewne prawa, a nieznanomość tych praw prowadzi i prowadzi człowieka nadal na drogę przestępstwa przeciwko naturze i zwierzętom*⁶. Treść preambuły, jak i cały akt prawny, jest powszechnie uznany za pewnego rodzaju konstytucję torującą drogę dalszym rozwiązaniom normatywnym w tym zakresie. Świadczy o tym chociażby fakt, że kilka państw, w tym Polska uznało zwierzę za istotę żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia⁷. I choć Deklaracja ta nie ma charakteru wiążącego, to jednak wywarła duży wpływ na obecny kształt statusu prawnego zwierząt.

W Polsce istnieje szereg dokumentów prawnych, zarówno rangi międzynarodowej jak i krajowej, w których ustawodawca zwraca uwagę na kwestie ochrony zwierząt. Na gruncie dokumentów międzynarodowych problem ochrony zwierząt można odnieść do dwóch zasadniczych płaszczyzn rozważań. W pierwszym przypadku przedmiot uwagi mieści się w ramach międzynarodowej ochrony środowiska naturalnego, gdyż zwierzęta traktowane są jako żywe zasoby biologiczne Ziemi, które powinny być chronione dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Natomiast u podstaw drugiej płaszczyzny unormowań międzynarodowych leży przekonanie, że zwierzęta

⁵ R. Kmieciak (w): M. Mozgawa: *Prawna ochrona zwierząt*. Lublin 2002, s. 185; A. Habuda, W. Radecki: *Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach.*, Prokuratura i Prawo 2008, Nr 5, s. 21 i n.

⁶ E. Omańczyk (w): *Encyklopedia ONZ i Stosunków Międzynarodowych.*, Wyd. 2, Warszawa 1986, s. 122-123.

⁷ G. Rejman: *Ochrona prawna zwierząt*, *Studia Iuridica* 2006, Nr XLVI, s. 254.

powinny być chronione jako istoty żywe zdolne do odczuwania bólu i cierpienia (tutaj ochroną należy objąć zarówno zwierzęta dzikie, jak również zwierzęta domowe i gospodarcze).⁸ Spośród licznych konwencji międzynarodowych podpisanych przez Polskę, należy wskazać m.in. na:

- Międzynarodową konwencję o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (20 lutego 1935 r., Genewa)⁹;
- Konwencję o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (3 marca 1973 r., Waszyngton)¹⁰;
- Europejską konwencję o ochronie zwierząt hodowlanych i gospodarskich (10 marca 1976 r., Strasburg)¹¹;
- Europejską konwencję o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju (10 maja 1979 r., Strasburg)¹²;
- Konwencję o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (23 czerwca 1979 r., Bonn)¹³

Niestety, Polska – jak dotąd – nie ratyfikowała szeregu konwencji dotyczących ochrony zwierząt, a wśród nich m. in. Europejskiej Konwencji o ochronie zwierząt w czasie międzynarodowego transportu (13 lutego 1968, Paryż)¹⁴, Europejskiej Konwencji o ochronie zwierząt kręgowców używanych do doświadczalnych i innych celów naukowych (18 marca 1986, Strasburg)¹⁵, Europejskiej Konwencji o ochronie zwierząt domowych (towarzyszących) (13 listopada 1987, Strasburg)¹⁶.

2. W Polsce, po blisko siedemdziesięciu latach obowiązywania rozporządzenia Prezydenta RP o ochronie zwierząt¹⁷ z dnia 22 marca 1928 r.

⁸ Szerzej na ten temat: A. Przyborowska-Klimczak (w): M. Mozgawa: *Prawna ochrona zwierząt*. Lublin 2002, s. 93 i n.; A. Przyborowska – Klimczak: *Ochrona przyrody*. Studium międzynarodowe., Lublin 2004.

⁹ Dz. U. z 1939, Nr 26, Poz. 172.

¹⁰ Dz. U. z 1991, Nr 24, poz. 112 – zał.

¹¹ Dz. U. z 2008, Nr 104, poz. 665.

¹² Dz. U. z 2008, Nr 126, poz. 810.

¹³ Dz. U. z 2003, Nr 2, poz. 17.

¹⁴ European Convention for the Protection of Animals during International Transport, Paris, 13.XII 1968, ETS No. 065.

¹⁵ European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Scientific Purposes, Strasbourg, 18 III 1986, ETS No. 123.

¹⁶ European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13 XI 1987, ETS No 125.

¹⁷ Dz. U. z 1932 r. Nr 42, poz. 417 z późn. zm. Rozporządzenie to było bardzo syntetycznym aktem prawnym (liczącym 12 artykułów). Artykuł pierwszy zakazywał

została uchwalona ustawa o *ochronie zwierząt* z dnia 21 sierpnia 1997r.¹⁸ Dokonując analizy rozwiązań tej ustawy należy zwrócić szczególną uwagę na przepis art. 1 ust. 1, który określa w sposób jednoznaczny status zwierzęcia stanowiąc, że zwierzę jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia **nie jest rzeczą** a człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę. Nie oznacza to jednak, że takie ujęcie prowadzi może do wniosku, że zwierzęta z przedmiotu prawa stały się automatycznie jego podmiotami.¹⁹ Według P. Kozłowskiej i M. Szwarczyka ust. 2 tego artykułu pozwala na pogodzenie tego ujęcia z obowiązującym porządkiem prawnym ponieważ stanowi, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się

znęcania się nad zwierzętami oraz definiował pojęcie zwierząt. Kolejny przepis (art. 2) definiował znęcanie się nad zwierzętami podając przykładowo (w pkt. a - i) przypadki znęcania się, jednakże powyższe wyliczenie nie miało charakteru wyczerpującego, bowiem w pkt. j dodano, iż znęcaniem się jest „wszelkie w ogóle zadawanie zwierzętom cierpienia bez odpowiednio ważnej i słusznej potrzeby”. Przepis art. 3 rozporządzenia stanowił, iż nie są uznawane za znęcanie się nad zwierzętami doświadczenia, dokonywane w celach naukowych, o ile doświadczenia takie są konieczne dla poważnych prac i badań naukowych i dokonywane są przez osoby posiadające specjalne zezwolenie. Należy przypomnieć, iż art. 4, 6 oraz 8 rozporządzenia z 1928 r. zostały uchylone przez art. VI pkt. 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. (przepisy wprowadzające kodeks wykroczeń), a same przepisy dotyczące podstawowych wykroczeń zostały przeniesione do nowego kodeksu wykroczeń. W samym rozporządzeniu pozostało przestępstwo stypizowane w art. 5 oraz wykroczenie określone w art. 7. W myśl art. 5 rozporządzenia odpowiedzialności karnej podlegał sprawca, który znęcał się nad zwierzęciem w sposób wskazujący na wyjątkowe okrucieństwo. Powyższy czyn był zagrożony karą więzienia (pozbawieniem wolności) do 1 roku. W art. 7 rozporządzenia stypizowane było wykroczenie (zagrożone karą grzywy), a polegało na dokonywaniu doświadczeń naukowych w sposób naruszający postanowienia art. 3 rozporządzenia lub przepisy wydane na jego podstawie.

¹⁸ W dość krótkim czasie obowiązywania ustawy była ona wielokrotnie nowelizowana, przy czym charakter tych zmian był różnicowany. I tak np. ustawa z dnia 11 marca 2004r. o *ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt* uchyliła regulacje dotyczące podawania substancji hormonalnych, zmieniła art. 24 ust. 4a dotyczące transportu zwierząt oraz upoważnienie do wydania przepisów wykonawczych o uboju. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o *ochronie przyrody* (Dz.U.Nr 92, poz.880) uchyliła rozdział „Zwierzęta w ogrodach zoologicznych”, jak również uchyliła art. 36 u.o.z. o hodowli zwierząt drapieżnych i jadowitych. W związku z przystąpieniem RP do Unii Europejskiej, ustawą z dnia 20 kwietnia 2004r. o zmianie i uchyleniu niektórych ustaw (Dz.U. Nr 96, poz.959) dodała do tytułu ustawy o *ochronie zwierząt* odnośnik, że ustawa przyjmuje unijną dyrektywę o dzikich zwierzętach w ogrodach zoologicznych. Istotną zmianę wprowadziła ustawa z dnia 21 stycznia 2005r. o *doświadczeniach na zwierzętach* (Dz.U.05.33.289), która m.in. uchyliła rozdział „Procedury doświadczalne z użyciem zwierząt” oraz inne przepisy dotyczące doświadczeń na zwierzętach.

¹⁹ P.Kozłowska, M.Szwarczyk: *Prawnokarna ochrona zwierząt*, Zamojskie Studia i Materiały, 2000 r., Zeszyt 1, s.62.

odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Zatem zwierzęta nadal pozostają w obrocie prawnym przedmiotami prawa, jednakże przedmiotami wyjątkowymi, dla których obowiązuje szczególny reżim prawny, wynikający z obowiązku człowieka wobec nich w zakresie poszanowania i opieki.²⁰

Jeżeli chodzi o zakres przedmiotowy analizowanej ustawy to nie zawiera ona definicji zwierzęcia, określając jedynie kategorie zwierząt, wobec których stosuje się jej przepisy. Zalicza się do nich:

1. Zwierzęta domowe – towarzyszą człowiekowi w życiu codziennym. Status tych zwierząt jest określony w art. 9 u.o.z, w myśl którego, ten kto utrzymuje zwierzę domowe powinien mu zapewnić, oczywiście pozażywieniem, pomieszczenie chroniące przed zimnem, upałami i opadami atmosferycznymi, z dostępem do światła dziennego, umożliwiające swobodną zmianę pozycji ciała, a także powinien uprzątać odchody zwierzęcia w miejscach publicznych;
2. Zwierzęta gospodarskie – rozumie się przez to zwierzęta gospodarskie w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich²¹ ;
3. Zwierzęta wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych – zgodnie z art. 4 pkt. 20 u.o.z. to zwierzęta, których profesjonalna tresura odbywa się na podstawie odrębnych przepisów, regulujących szczegółowe zasady działania jednostek Polskich Sił Zbrojnych, Policji, Straży Granicznej i innych formacji podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, służb kontroli celnej, ratownictwa oraz regulujących zasady szkolenia i wykorzystywania psów – przewodników osób ociemniałych;
4. Zwierzęta utrzymywane w ogrodach zoologicznych,²²

²⁰ Ibidem., s.62 i n.

²¹ Por. bliżej przepisy ustawy z 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. Nr 133, poz. 921). Stosownie do art. 2 tej ustawy użyte w ustawie określenie **zwierzęta gospodarskie** oznacza: a) koniowate - zwierzęta gatunków: koń (*Equus caballus*) i osioł (*Equus asinus*), b) bydło - zwierzęta gatunków: bydło domowe (*Bos taurus*) i bawoły (*Bubalus bubalus*), c) jeleniowate - zwierzęta z gatunków: jeleni szlachetny (*Cervus elaphus*), jeleni sika (*Cervus nippon*) i daniel (*Dama dama*) utrzymywane w warunkach fermowych w celu pozyskania mięsa lub skór, jeżeli pochodzą z chowu lub hodowli zamkniętej, o których mowa w przepisach prawa łowieckiego, albo chowu lub hodowli fermowej, d) drób, e) świnię (*Sus scrofa*), f) owce (*Ovis aries*), g) kozy (*Capra hircus*), h) pszczołę miodną (*Apis mellifera*), i) zwierzęta futerkowe;

²² Kryterium wyodrębnienia tej kategorii zwierząt jest miejsce, w jakim one przebywają, mianowicie ogrody zoologiczne. Wprawdzie ustawodawca w art. 2 u.o.z. reguluje postępowanie ze zwierzętami utrzymywanymi w ogrodach zoologicznych jednakże prze-

5. Zwierzęta wolno żyjące (dzikie) – zwierzęta nieudomowione żyjące w warunkach niezależnych od człowieka;
6. Zwierzęta obce faunie rodzimej – zwierzęta, które w przyrodzie polskiej nie występują, ale znalazły się na terytorium Polski z przyczyn naturalnych bądź też zostały do Polski przywiezione.

Pojęcie zwierzęcia określone jest w ustawie z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach²³, gdzie w art. 2 pkt. 1 zdefiniowano je jako zwierzęta kręgowce, w tym także dzikie lub zdolne do rozmnażania się formy larwalne, z wyłączeniem form płodowych i embrionalnych.

W ustawie o ochronie zwierząt unormowano także zagadnienia dotyczące transportu zwierząt (art. 24-26 u.o.z.), zabiegów na zwierzętach (art. 27 u.o.z.), uśmiercania zwierząt (art. 33-34 u.o.z.) oraz nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie zwierząt (art. 34a u.o.z.). Rozdział jednasty zawiera regulacje prawne, które m.in. typizują przestępstwa i wykroczenia oraz określają katalog środków karnych i przesłanki ich stosowania. Podniesiono również aspekty wykonawcze (art. 38 u.o.z.) oraz kwestie procesowych uprawnień organizacji społecznych, których statutowym celem działania jest ochrona zwierząt (art. 39-40 u.o.z.)²⁴

Ustawa o ochronie zwierząt w art. 4 pkt. 2 zawiera określenie humanitarnego traktowania zwierząt, rozumiejąc przez to traktowanie uwzględniające potrzeby zwierzęcia i zapewniające mu opiekę i ochronę. Ochrona humanitarna ma na celu ochronę zwierząt przed zadawaniem im cierpień ze strony człowieka. Nie jest to jednak jedyna postać ochrony zwierząt, wyróżnia się także: ochronę użytkową, gatunkową i weterynaryjną, podkreślając iż nie jest to podział rozłączny, a poszczególne aspekty ochrony mogą się na siebie nakładać²⁵.

Przepis art. 5 ustawy stanowi, iż każde zwierzę wymaga humanitarnego traktowania, zaś nieuzasadnione lub niehumanitarne zabijanie zwierząt oraz znęcanie się nad nimi jest zabronione.

3. Rozdział 11 ustawy zawiera przepisy karne, których wspólnym celem jest ochrona zwierząt przed zadawaniem im cierpienia. Należy za-

pisy dotyczące problematyki prawnej ogrodów zoologicznych (art. 19 i 20 u.o.z.) zostały uchylone i przejęte przez ustawę o ochronie przyrody.

²³ Dz. U. Nr 135, poz. 289 ze zm.

²⁴ W. Radecki: *Ustawy o ochronie zwierząt, o doświadczeniach na zwierzętach – z komentarzem*. Warszawa 2007, s. 155.

²⁵ A.Lipiński: *Prawne podstawy ochrony środowiska*. Bydgoszcz 1996, s.407-408.

znaczyć, że w wersji pierwotnej ustawa o ochronie zwierząt przewidywała szerszy katalog czynów zabronionych, niż jest to obecnie. I tak w myśl art. 36 ust. 1 u.o.z. sprawca, który naruszał zakaz, o którym mówi art. 20 u.o.z., podlegał grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Zakaz wymieniony w art. 20 u.o.z. dotyczył utrzymywania i hodowania, poza ogrodami zoologicznymi i właściwymi placówkami naukowymi oraz cyrkami, zwierząt drapieżnych i jadowitych²⁶ groźnych dla życia ludzi bądź zwierząt. Przepisy art. 36 u.o.z. (ust. 1 i 2) zostały uchylone mocą ustawy o ochronie przyrody (art. 138) z 16 kwietnia 2004 r.²⁷

Natomiast art. 36 ust. 2 u.o.z. penalizował naruszenie zakazu, o którym mowa w art. 26 ust. 1 (pod groźbą grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku). Przepis art. 26 ust. 1 u.o.z. zabraniał przetrzymywania, obrotu oraz przewożenia przez granicę państwa bez wymaganego zezwolenia zwierząt, ich części i produktów pochodnych, podlegających ograniczeniom na podstawie umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną. Dawne przestępstwo z art. 36 ust. 2 u.o.z. dziś stanowi występki z art. 128 ustawy o ochronie przyrody.²⁸

W aktualnym stanie prawnym na gruncie u.o.z. mamy zatem do czynienia jedynie z dwoma przestępstwami (stypizowanymi w art. 35 ust.; 1 oraz 35

²⁶ Zwraçało uwagę dość niefortunne sformułowanie „zwierzęta drapieżne i jadowite”, gdzie ustawodawca poprzez użycie spójnika „i” doprowadził do sytuacji, w której dla bytu odpowiedzialności karnej sprawcy konieczne było, aby zwierzę było jednocześnie drapieżne i jadowite (co zdarza się niezbyt często), a przy tym jeszcze groźne dla życia ludzi lub zwierząt

²⁷ Dz. U. Nr 92, poz. 880

²⁸ Art. 128. Kto:

- 1) bez dokumentu wymaganego na podstawie przepisów, o których mowa w art. 61 ust. 1, lub wbrew jego warunkom przewozi przez granicę Unii Europejskiej okaz gatunku podlegającego ochronie na podstawie przepisów, o których mowa w art. 61 ust. 1;
- 2) narusza przepisy prawa Unii Europejskiej dotyczące ochrony gatunków dziko żyjących zwierząt i roślin w zakresie regulacji obrotu nimi poprzez: a)nieprzedkładanie zgłoszenia importowego, b)używanie okazów określonych gatunków w innym celu niż wskazany w zezwoleniu importowym, c)korzystanie w sposób nieuprawniony ze zwolnień od nakazów przy dokonywaniu obrotu sztucznie rozmnożonymi roślinami, d)oferowanie zbycia lub nabycia, nabywanie lub pozyskiwanie, używanie lub wystawianie publicznie w celach zarobkowych, zbywanie, przetrzymywanie lub przewożenie w celu zbycia okazów określonych gatunków roślin lub zwierząt, e)używanie zezwolenia albo świadectwa dla okazu innego niż ten, dla którego było ono wydane, f)składanie wniosku o wydanie zezwolenia importowego, eksportowego, reeksportowego, lub świadectwa bez poinformowania o wcześniejszym odrzuceniu wniosku - podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Por. na ten temat M. Mozgawa: *Prawna ochrona zwierząt*, Lublin 2002, s. 173 i n.

ust. 2 u.o.z.). Oczywiście, ustawa przewiduje również szereg wykroczeń (art. 37-37b), których analiza przekracza jednak ramy niniejszego opracowania.

Przestępstwo z art. 35 ust.1 polegające na **nieuzasadnionym lub niehumanitarnym zabijaniu lub uśmiercaniu zwierząt** z naruszeniem przepisów art. 6 ust.1, art. 33 lub 34 ust. 1-4 oraz znęcanie się nad zwierzętami w sposób określony w art. 6 ust.2. jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do roku.²⁹ Przedmiotem ochrony tego przepisu jest życie zwierząt oraz ich wolność od zbędnego bólu i cierpienia.³⁰ **Nieuzasadnione zabicie zwierzęcia** znaczy tyle, co zabicie bezpodstawne (bez powodu lub też z powodu oczywiście błahego), a o tym kiedy zabicie zwierzęcia jest uzasadnione mówi wprost art. 33 ust. 1 u.o.z. (o czym piszę w dalszej części artykułu)³¹. Wątpliwości mogą powstawać co do zakresu nieostrego znamienia **zabicie niehumanitarne**, bowiem w tym przypadku próba sięgnięcia do jego potocznego znaczenia niewiele wnosi. Jak podkreśla się w doktrynie niehumanitarny czyli nieludzki sposób zabicia zwierzęcia, to być może taki, który w rażący sposób odbiega od przyjętych zwyczajów czy norm występujących przy uśmiercaniu zwierząt³². Zasadnie podnosi M.Mozgawa, że nie może tu natomiast wchodzić w grę element szczególnego okrucieństwa wobec zwierzęcia (przy uśmiercaniu go) bowiem znamię to (tzn. szczególnego okrucieństwa) występuje w typie kwalifikowanym (35 ust. 2 u.o.z.)³³. Trzeba wyraźnie podkreślić, iż

²⁹ M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, ibidem., s.16.

³⁰ W. Radecki (w): M. Bojarski, W. Radecki: *Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym*, Wrocław 1998, s.169.

³¹ Jak zauważają P.Kozłowska i M.Szwarczyk „Wydaje się, że pod pojęciem nieuzasadnione zabijanie zwierząt będzie mieściło się pozbawienie życia bez oparcia prawnego lub też wbrew zasadom lub trybom normatywnie określonym np. w prawie łowieckim, jak również zabicie zwierzęcia bez powodów lub przyczyn, które zwyczajowo takie zachowanie uprawniają (np. dla futra). Nieuzasadnione zabicie zwierzęcia będzie miało miejsce zawsze wtedy, gdy nie istniał powszechnie akceptowany powód czy podstawa, która by w sposób racjonalny i obiektywny, jak też prawny usprawiedliwiała pozbawienie życia zwierzęcia. Nieuzasadnionym będzie zawsze zabicie zwierzęcia, które w obiektywnym odczuciu, odbiorze społecznym wywołać może oburzenie czy zgorznienie. Ocena, czy w konkretnym przypadku postawa usprawiedliwiająca uśmiercenie zwierzęcia (i tym samym powodująca, że działanie sprawcy jest uzasadnione - a więc legalne) istnieje, musi być dokonywana z uwzględnieniem ważności dobra prawnego, którego wartość została przez ustawę wysunięta na plan pierwszy.” P.Kozłowska, M.Szwarczyk: *Prawnokarna ...*, op.cit.,s. 65.

³² M. Mozgawa: *Pies (i inne zwierzęta) a prawo karne*, w: *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna*, Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasa Kaczmarska, Zakamycze 2006, s. 466; M.Mozgawa: *Prawnokarna...*, op.cit., s. 17.

³³ M. Mozgawa: *Prawnokarne aspekty ochrony zwierząt*, w: M. Mozgawa: *Prawna ochrona zwierząt*, Lublin 2002, s. 169.

zabicie zwierzęcia może być tylko nieuzasadnione, ale dokonane w sposób humanitarny, albo też uzasadnione ale niehumanitarne.

Stosownie do art. 33 ust. 1 zabicie zwierzęcia może być uzasadnione tylko wtedy, gdy zachodzi jedna przyczyn wyczerpująco w tym przepisie wymienionych, tj.:

1. potrzeba gospodarcza,
2. względy humanitarne,
3. konieczność sanitarna,
4. nadmierna agresywność, powodująca bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzkiego, a także dla zwierząt hodowlanych lub dziko żyjących,
5. potrzeby nauki, z zastrzeżeniem przepisów o doświadczeniach na zwierzętach,
6. wykonywanie zadań związanych z ochroną przyrody;

W sytuacji, określonej w art. 33 ust. 1 pkt. 2–5 zwierzę może być uśmiercone za zgodą właściciela, a w przypadku braku jego zgody, na podstawie orzeczenia lekarza weterynarii, jednakże ustalenie właściciela i uzyskanie jego zgody nie dotyczy zwierząt chorych na choroby zwalczane z urzędu (art. 33 ust. 20).³⁴ Gdy śmierć zwierzęcia następuje w ramach eutanazji (art. 33 ust. 3) to potrzebę uśmiercenia stwierdza lekarz weterynarii, inspektor Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami w Polsce lub innej organizacji o podobnym statutowym działaniu, funkcjonariusz Policji, straży miejskiej, straży granicznej, pracownik Służby Leśnej lub Służby Parków Narodowych oraz strażnik Państwowej Straży Łowieckiej lub Rybackiej.³⁵

Odpowiedzialności karnej z art. 35 ust. 1 podlega także ten, kto **dokonyuje uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów art. 34 ust. 1-4 u.o.z.** I tak np. zwierzę kręgowce³⁶ w ubojni może zostać uśmiercone tylko po uprzednim pozbawieniu świadomości przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, natomiast w uboju domowym zwierzęta kopytne mogą być uśmiercane tylko po uprzednim ich pozbawieniu świadomości przez przyuczonego ubojowca³⁷ (art. 34 ust. 1 i 3 u.o.z.).³⁸

³⁴ M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, op. cit., s.18.

³⁵ G. Rejman: *Ochrona...*, op. cit., s.278.

³⁶ Przez zwierzę kręgowce rozumie się zwierzęta najbardziej zorganizowane, o dwubocznej symetrii ciała, szkieletie kostnym lub chrząstkowym, którego osią jest kręgosłup łączący się z czaszką. K. Kruk: *Leksykon myślistwa od A do Z. Kompendium wiedzy z zakresu sztuki łowieckiej.*, Warszawa 2002, s. 232 i n.

³⁷ Por. rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 26 lutego

Przepis art. 35 ust. 1 zakazuje **znęcania się nad zwierzętami**, przez co rozumie zadawanie lub świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpień, a w szczególności:

- umyślne zranienie lub okaleczenie zwierzęcia, niestanowiące dozwolonego prawem zabiegu lub doświadczenia na zwierzęciu;
- znakowanie zwierząt stałocieplnych przez wypalanie lub wymrażanie;
- umyślne używanie do pracy lub w celach sportowych albo rozrywkowych zwierząt chorych, w tym rannych lub kulawych, albo zmuszanie ich do czynności mogących spowodować ból;
- bicie zwierząt przedmiotami twardymi i ostrymi lub zaopatrzonymi w urządzenia obliczone na sprawianie specjalnego bólu, bicie po głowie, dolnej części brzucha, dolnych częściach kończyn;
- przeciążanie³⁹ zwierząt pociągowych i jucznych ładunkami w oczywisty sposób nieodpowiadającymi ich sile i kondycji lub stanowi dróg lub zmuszanie takich zwierząt do zbyt szybkiego biegu;
- transport zwierząt, w tym zwierząt hodowlanych, rzeźnych i przewożonych na targowiska, przenoszenie lub przepędzanie zwierząt w sposób powodujący ich zbędne cierpienie i stres;
- używanie uprzęży, pęt, stelaży, więzów lub innych urządzeń zmuszających zwierzę do przebywania w nienaturalnej pozycji, powodujących zbędny ból, uszkodzenia ciała albo śmierć;

1999 r. w sprawie kwalifikacji osób uprawnionych do zawodowego uboju, dopuszczalnych metod uśmiercania zwierząt stosownie do gatunku oraz organów uprawnionych do kontroli działalności osób, które zawodowo trudnią się ubojem zwierząt lub dokonują uboju w ramach działalności hodowlanej lub gospodarczej (Dz. U. Nr 47, poz. 469).

³⁸ Stosownie do art. 34 ust. 4 u.o.z. zabrania się:

- 1) uśmiercania zwierząt w okresie stanowiącym 10 % czasu trwania ciąży dla danego gatunku, bezpośrednio poprzedzającym planowany termin porodu, oraz 48 godzin po porodzie, z wyjątkiem: a) uśmiercania zwierząt w przypadkach określonych w ustawie z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach (Dz. U. Nr 33, poz. 289 oraz z 2006 r. Nr 171, poz. 1225 i Nr 220, poz. 1600), b) konieczności bezzwłocznego uśmiercania, c) wydania przez powiatowego lekarza weterynarii decyzji nakazującej zabicie lub ubój zwierząt na podstawie art. 44 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. Nr 69, poz. 625, z późn. zm.);
- 2) uboju lub uśmiercania zwierząt kręgowych przy udziale dzieci lub w ich obecności;
- 3) wytrzewiania (patroszenia), oparzania, zdejmowania skóry, wędzenia i oddzielania części zwierząt stałocieplnych, przed ustaniem odruchów oddechowych i mięśniowych.

³⁹ Mówiąc o „przeciążaniu zwierząt” ustawa rozumie przez to zmuszanie do nadmiernego wysiłku energetycznego, nieodpowiadającego możliwościom kondycyjnym zwierzęcia ze względu na jego stan fizyczny i zdrowotny (art. 4 pkt. 10 u.o.z.).

- dokonywanie na zwierzętach zabiegów i operacji chirurgicznych przez osoby nieposiadające wymaganych uprawnień bądź niezgodnie z zasadami sztuki lekarsko-weterynaryjnej, bez zachowania koniecznej ostrożności i ogłędności oraz w sposób sprawiający ból, któremu można było zapobiec;
- złośliwe straszenie lub drażnienie zwierząt;
- utrzymywanie zwierząt w niewłaściwych warunkach bytowania⁴⁰, w tym utrzymywanie ich w stanie rażącego niechlujstwa oraz w pomieszczeniach albo klatkach uniemożliwiających im zachowanie naturalnej pozycji;
- porzucanie zwierzęcia, a w szczególności psa lub kota, przez właściciela bądź przez inną osobę, pod której opieką zwierzę pozostaje;
- stosowanie okrutnych metod w chowie lub hodowli zwierząt⁴¹;
- trzymanie zwierząt na uwięzi⁴², która powoduje u nich uszkodzenie ciała lub cierpienie oraz nie zapewnia możliwości niezbędnego ruchu;
- organizowanie walk zwierząt (art. 6 ust. 2 u.o.z.).

Chociaż ustawodawca w sposób dość klarowny przedstawił możliwe sposoby znęcania się nad zwierzętami, to jednak nie jest to lista zamknięta (o czym przesądza sformułowanie „w szczególności”)⁴³. Należy sądzić, iż w praktycznym stosowaniu ustawy przy ocenie czy dane zachowanie stanowi znęcanie się nad zwierzęciem należy stosować posilkowo poglądy wypracowane w tym zakresie przez doktrynę i orzecznictwo na gruncie przepisów typizujących przestępstwo znęcania się nad człowiekiem (art. 184 k.k.

⁴⁰ Ustawa definiuje „**właściwe warunki bytowania**” jako zapewnienie zwierzęciu możliwości egzystencji, zgodnie z potrzebami danego gatunku, rasy, płci i wieku (art. 4 pkt. 15 u.o.z.). *A contrario* „niewłaściwe warunki bytowania” to niezapewnienie zwierzęciu takich możliwości egzystencji.

⁴¹ Przez „**okrutne metody w chowie lub hodowli zwierząt**” - ustawa rozumie działania lub zaniechania człowieka prowadzące w sposób oczywisty do zmian patologicznych w organizmie zwierzęcia (somatycznych lub psychicznych), zwłaszcza w postaci skutków znoszenia dotkliwego bólu, przymuszania do określonego zachowania się (uległości) głodem, pragnieniem, działaniem prądu elektrycznego (z wyjątkiem używania pastuchów elektrycznych, treserów oraz urządzeń elektrycznych służących do przepędu zwierząt) bądź innymi zabiegami tego rodzaju, w szczególności karmienie i pojenie zwierząt przemocą (art.4 pkt. 7 u.o.z.).

⁴² Mówiąc o „uwięzi” ustawa rozumie przez to wszelkie urządzenia mechaniczne kępujące swobodę ruchów zwierzęcia, w zakresie możliwości przemieszczania się ponad ustalony zakres, jak też niektóre urządzenia do kierowania ruchami zwierzęcia w sposób zamierzony przez człowieka (art. 4 pkt. 14).

⁴³ M.Mozgawa: Pies..., op.cit., s. 467.

z 1969 r. i art. 207 k.k. z 1997 r.), oczywiście przy uwzględnieniu specyfiki przedmiotu czynności wykonawczej⁴⁴. Można zatem stwierdzić, iż znęcanie jest działaniem złożonym z szeregu powtarzających się czynności, nakierowanych na zadawanie bólu. Zasadne jest również twierdzenie, iż nawet jednorazowe zachowanie można uznać jako znęcanie się nad zwierzętami byle odznaczało się właściwą intensywnością w zadawaniu dolegliwości fizycznych.⁴⁵

Zdaniem M. Mozgawy w przypadku znęcania się nad zwierzętami mogą mieć miejsce także *dotkliwe cierpienia moralne*, np. w wyniku złośliwego straszenia zwierząt lub porzucenia zwierzęcia.⁴⁶

W art. 35 ust. 2 ustawodawca przewiduje **typ kwalifikowany** tego przestępstwa, jeżeli sprawca zabija zwierzę albo znęca się nad nim **ze szczególnym okrucieństwem**. Podlega on wtedy karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2. Przedmiotem ochrony tego przepisu, jest życie zwierząt oraz ich wolność od zbędnego bólu i cierpienia.

Odwołując się do orzecznictwa i doktryny należy uznać, że działanie ze szczególnym okrucieństwem zachodzi w sytuacji, gdy zachowanie sprawcy znacznie wykracza poza potrzebę realizacji zamierzonego skutku w postaci odebrania życia zwierzęciu, w szczególności, gdy są one niepotrzebne do osiągnięcia tego skutku.⁴⁷ Może chodzić o takie zachowanie sprawcy, który poza czynnością prowadzącą bezpośrednio do pozbawienia życia wykonuje inne czynności powodujące dodatkowe cierpienia ofiary (np. tortury), które zaspokajają określone potrzeby sprawcy, realizowane bez żadnego powodu.⁴⁸ Ta ustawowa definicja pozwala również na przeprowadzenie granicy między

⁴⁴ M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, op.cit., s. 20.

⁴⁵ P. Kozłowska, M. Szwarzcyk: *Prawnokarna...*, op. cit., s. 66.

⁴⁶ M. Mozgawa: *O prawnokarnej ochronie zwierząt*. Rzeczpospolita z dnia 28 lutego 2001 r., s. C3.

⁴⁷ M. Gabriel-Węglowski: *Przestępstwa przeciwko humanitarnej ochronie zwierząt*. Toruń 2008, s.104.

⁴⁸ Wyrok SA z dnia 13 grudnia 2001 r., II Aka 168/00, Prokuratura i Prawo 2002, nr 7-8, poz.24. Jak zauważył S.A. w Łodzi w wyroku z dnia 8 lutego 2007 r. (AKa 4/07), wydanym na gruncie art. 148 § 2 pkt. 1 k.k., „Poglądy judykatury dotyczące wykładni pojęcia „szczególne okrucieństwo” (...) odnoszą się do takich sytuacji, gdy sprawcy (sprawca) działają od początku z zamiarem zabójstwa, które dokonują „na raty”, po to, by zwiększyć przed śmiercią cierpienia ofiary. „Szczególne okrucieństwo” jako zmianę kwalifikujące przestępstwo zabójstwa wymaga co do zasady działania z zamiarem bezpośrednim, o szczególnym zabarwieniu - właśnie poprzez chęć wyrządzenia ponad potrzebę do realizacji celu - dolegliwości fizycznych lub psychicznych”. Prok. i Pr. 2008/5/28, KZS 2008/5/86. Przy odpowiedniej modyfikacji (z uwagi na przedmiot czynności wykonawczej) pogląd ten jest zasadny również na gruncie art. 35 u.o.z.

zabiciem niehumanitarnym, a zabiciem zwierzęcia ze szczególnym udruczeniem. Słusznie podnosi M.Mozgawa „to co nie stanowi jeszcze szczególnego okrucieństwa) implikującego odpowiedzialność z art. 35 ust. 2 u.o.z.), w pewnych przypadkach może być ujmowane jako zabicie niehumanitarne (skutkujące odpowiedzialnością z art. 35 ust. 1 u.o.z.)⁴⁹.”

Szczególne okrucieństwo, ustawa definiuje tylko w odniesieniu do zabijania zwierzęcia jako przedsięwzięcie przez sprawcę działań charakteryzujących się drastycznością form, metod zadawania śmierci w sposób wyszukany lub powolny, obliczony z premedytacją na zwiększenie rozmiaru cierpień i czasu ich trwania (art. 4 pkt. 12 u.o.z.). O uznaniu czynu za szczególnie okrutny decyduje intensywność cierpień zadawanych zwierzęciu, które w odczuciu przeciętnego człowieka przedstawiają się jako szczególnie okrutne np. oślepienie lub ciężkie okaleczenie zwierzęcia.⁵⁰

Ustawa nie definiuje znęcania się nad zwierzętami ze szczególnym okrucieństwem, jednak różnica między znęcaniem z art. 35 ust. 1, a szczególnym okrucieństwem wyraża się w szczególnym natężeniu dolegliwości zadawanych konkretnemu zwierzęciu.⁵¹ Przez szczególne okrucieństwo należy rozumieć świadome wyrządzanie zwierzęciu dolegliwości fizycznych (lub psychicznych), znacznie większe od tych, które są właściwe typowi podstawowemu, określone w art. 35 ust. 1 u.o.z.⁵²

Przestępstwa stypizowane w art. 35 ust. 1 i 2 są przestępstwami powszechnymi, mogą być one popełnione umyślnie, zarówno w formie działania jak i zaniechania.⁵³ Problem natomiast dotyczy form umyślności, przede wszystkim przy znęcaniu się ze szczególnym okrucieństwem. Choć w doktry-

⁴⁹ M.Mozgawa: Pies ..., op.cit., s. 468.

⁵⁰ M. Bojarski, W. Radecki: *Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym*. Wrocław 1998, s. 181.

⁵¹ M. Szewczyk (w:) A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna*. Komentarz do art. 117-277k.k. 2006, s.727.

⁵² Tak – na gruncie art.; 207 k.k. – M. Szewczyk: *Kodeks ...*, op.cit., s. 727.

⁵³ Z ogólnopolskich badań przeprowadzonych przez M. Mozgawę (za okres od 24 października 1997 do 30 czerwca 1999, a dotyczących 1242 prowadzonych spraw karnych o przestępstwa z o.u.z.) wynika, że typowym sprawcą tych przestępstw jest mężczyzna (91,7%), o wykształceniu podstawowym lub zawodowym (łącznie – 75,1%), żonaty (43,0%), przeważnie nie pracujący (często będący na emeryturze lub rencie - w sumie 54,3 %), z reguły nie karany (81,5%), w około 50 % przypadków w wieku ponad 40 lat (przy czym nierzadkie są skazania sprawców w wieku powyżej 70 lat). Gdy chodzi o przestępstwa według miejsca ich popełnienia, to okazało się, iż w 49,2% przypadków czynu dokonano w mieście, zaś w 50,8% - na wsi. Jest rzeczą charakterystyczną, że na 1242 analizowane sprawy aż w 866 (69,7%) ofiarami zachowań sprawców były psy. W 115 przypadkach chodziło o koty (9,3%). W 71 sprawach użyto ogólnego określenia „zwierzęta gospodarskie” (5,7%). M.Mozgawa: *Pies...*, op.cit., s. 469.

nie pojawiają się poglądy, iż w grę wchodzi tu zarówno zamiar bezpośredni, jak i ewentualny, to nie jest to jednak tak oczywiste⁵⁴. Należy bowiem zauważyć, iż szczególne okrucieństwo jest znamieniem zawierającym nie tylko element przedmiotowy, ale i podmiotowy, wskazujący na szczególne nastawienie sprawcy⁵⁵. To zaś rodzi uzasadnione wątpliwości, co do możliwości przyjęcia zamiaru ewentualnego przy znęcaniu się ze szczególnym okrucieństwem.⁵⁶

4. Na marginesie prowadzonych rozważań warto przez chwilę zatrzymać się przy problematyce procederu obcinania (kopiowania) uszu i ogonów psom. Należy przypomnieć, iż ustawodawca zakazując znęcania się nad zwierzętami wyróżnił w art. 6 ust. 2 u.o.z. m.in. umyślne zranienie lub okaleczenie zwierzęcia, niestanowiące dozwolonego prawem zabiegu (art. 6 ust. 2 pkt. 1) oraz dokonywanie na zwierzętach zabiegów i operacji chirurgicznych przez osoby nie posiadające uprawnień bądź niezgodne z zasadami sztuki lekarsko-weterynaryjnej, bez zachowania koniecznej ostrożności i oględności oraz w sposób sprawiający ból, któremu można było zapobiec (art. 6 ust. 2 pkt. 8).

Przepis art. 27 ust. 1 u.o.z. formułuje dwa podstawowe warunki dotyczące wszelkich zabiegów lekarsko – weterynaryjnych przeprowadzanych na zwierzętach, a mianowicie: wymagania dotyczące celu, którym może być tylko: a) ratowanie życia lub zdrowia zwierzęcia, b) konieczne ograniczenia populacji oraz wymagania dotyczące osoby prowadzącej zabieg, którą może być wyłącznie osoba uprawniona.

Natomiast ust. 2 art. 27 obejmuje trojakiemu rodzaju zabiegi wykonywane na zwierzętach: lekarsko-weterynaryjne; zootechniczne; inne wynikające z technologii produkcji. A zatem ustanowione w tym przepisie wymagania obejmują, od strony osób wykonujących zabiegi, posiadanie kwalifikacji określonych w odrębnych przepisach i od strony sposobu wykonywania zabiegów zachowania koniecznej ostrożności, zapewniając ograniczenie cierpień i stresu zwierzęcia.

Zabiegi lekarsko – weterynaryjne wykonywane na zwierzętach w sytuacji niespełniania, któregokolwiek z wymienionych warunków uznawane są

⁵⁴ P. Kozłowska, M. Szwarczyk: *Prawnokarna ...*, op.cit. s. 67; W.Radecki: *Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym*, Wrocław 1988, s. 175.

⁵⁵ A. Zoll w pracy zbiorowej: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117–277 kodeksu karnego*, pod red. A. Zolla, Wolters Kluwer 2006, s. 249.

⁵⁶ Por. na ten temat M.Mozgawa: *Prawnokarna...*, op.cit., s. 21.

za zranienie lub okaleczenie zwierzęcia, które nie stanowią zgodnego z prawem zabiegu. Naruszenie nakazów i zakazów ujętych w art. 27 zostało uznane za wykroczenie, za które przewidziano karę aresztu lub grzywny, a także (fakultatywnie) nawiązkę w wysokości 1000 zł na cele związane z ochroną zwierząt.⁵⁷

Analizując powyższe przepisy należy dodać, że art. 27 nie przedstawia w sposób jednoznaczny definicji zabiegów lekarsko – weterynaryjnych, zootechnicznych oraz innych zabiegów wynikających z technologii produkcji, jak również nie rozstrzyga w kategorię sposób problematyki obcinania (kopiowania) ogonów i uszu psom. Z uwagi na to stwierdzić trzeba, że kopiowanie uszu psom, skracanie im ogonów czy też pozbawienie możliwości wydawania głosu oraz usuwanie pazurów i zębów itp., co prawda ma charakter zabiegów chirurgicznych, jednakże są to zabiegi niezgodne z prawem i karalne na podstawie przepisów ustawy o ochronie zwierząt, ponieważ nie mają nic wspólnego z ratowaniem zdrowia lub życia zwierzęcia. Ich celem są jedynie względy estetyczne i interes finansowy właścicieli oraz lekarzy weterynarii.⁵⁸

Należy dodać, że Krajowa Rada Lekarsko-Weterynaryjna stoi na stanowisku, że wszelkie zabiegi, które nie wynikają ze wskazań lekarsko-weterynaryjnych nie powinny być przez lekarzy weterynarii wykonywane⁵⁹. W piśmie z dnia 27 stycznia 2005r., rozesłanym do wszystkich wojewódzkich Lekarzy Weterynarii, Główny Lekarz Weterynarii zasygnalizował podległym pracownikom, że tzw. kopiowanie ogonów i uszu u psów nie należy do zabiegów lekarsko – weterynaryjnych służących ratowaniu życia lub zdrowia zwierząt, w związku z tym nie jest wedle ustawy o ochronie zwierząt zabiegiem legalnym.⁶⁰

5. Przepisy art. 35 ustawy o ochronie zwierząt, w wielu przypadkach mogą pozostawać w rzeczywistym zbiegu z innymi przepisami typizującymi przestępstwa.⁶¹ I tak np. zachowanie się sprawcy przestępstwa z art.181 pkt. 1 ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r., zostało określone jako przewożenie bez zezwolenia przez granicę państwa

⁵⁷ W. Radecki: *Ustawy o ochronie...*, op. cit., s. 120 i n.

⁵⁸ <http://empatia.pl/str.php?dz=61&id=306> 02 kwietnia 2009 r.

⁵⁹ Stanowisko Krajowej Rady Lekarsko – Weterynaryjnej z dnia 11 maja 2004 r., w sprawie kosmetycznych zabiegów chirurgicznych u zwierząt towarzyszących.

⁶⁰ Pismo z dnia 27 stycznia 2005 r., Inspekcja Weterynaryjna, Główny Lekarz Weterynarii, GIWz.III.401/AW-16/2005.

⁶¹ M. Mozgawa: *Prawnokarna ochrona...*, op. cit., s. 26.

roślin lub zwierząt z art. 61, a także ich rozpoznawalnych części i produktów pochodnych. Może zatem zdarzyć się sytuacja, w której przedmiotem czynności wykonawczej jest żywe zwierzę, które nielegalnie przewożone jest przez granicę w warunkach powodujących jego cierpienie. Zdaniem M. Kaczyńskiej i M. Pchałka „w takiej sytuacji dochodzi do tzw. rzeczywistego zbiegu przestępstwa z art. 128 pkt. 1 ustawy o ochronie przyrody oraz przestępstwa z art. 35 u.o.z., który prowadzi do wymierzenia kary łącznej na podstawie art. 85 kodeksu karnego”.⁶² Oczywiście, w przypadku wielości czynów możemy mieć do czynienia z rzeczywistym zbiegiem przestępstw, jednakże nie możemy też wykluczyć (jak się zdaje dość typowej sytuacji), kiedy w grę wchodzi jeden czyn i będzie miała zastosowanie kumulatywna kwalifikacja (art. 35 (ust. 1 lub 2) u.o.z. w zb. z art. 128 pkt. 1 ustawy o ochronie przyrody w zw. z art. 11 § 2 k.k.).

W wyroku z 22 czerwca 2006 r. (I AKa 199/06) SA w Katowicach zasadnie uznał, że możliwe jest pozostawanie w kumulatywnej kwalifikacji przepisu art. 207 k.k. (znęcanie się) oraz art. 35 ust. 1 u.o.z. w sytuacji, gdy sprawca zabijając (w sposób nieuzasadniony) zwierzęta domowe należące do jego dzieci, jednocześnie znęcał się na dziećmi⁶³.

Inny problem odnoszący się do możliwego zbiegu przepisów ma miejsce na gruncie kodeksu karnego w związku z przepisem art. 181 (§ 2 i 3), w którym ustawodawca w § 2 postanowił, że ten kto wbrew przepisom obowiązującym na terenie objętym ochroną, niszczy lub uszkadza rośliny lub zwierzęta powodując istotną szkodą podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Takiej samej karze podlega sprawca, który niezależnie od miejsca czynu niszczy lub uszkadza rośliny lub zwierzęta pozostające pod ochroną gatunkową powodując istotną szkodę o czym stanowi art. 181 § 3 k.k.⁶⁴ Zatem zabicie zwierzęcia ze szczególnym okrucieństwem na terenie objętym ochroną albo też objętego ochroną ga-

⁶² System odpowiedzialności karnej za przestępstwa lub wykroczenia przeciwko gatunkom dzikiej fauny i flory zagrożonym wyginięciem. Warszawa 2004, s. 26.

⁶³ Oskarżony strzelając z wiatrówki uśmiercił świnkę morską i kanarka, należące do jego dzieci. Oskarżony świadomie i umyślnie uśmiercił te zwierzęta i był to element psychicznego znęcania się nad członkami swojej rodziny. Jego działanie było ponadto podyktowane również chęcią sprawienia przykrości członkom rodziny, wyrazem zdemonstrowania swej siły, poczucia bezkarności i podporządkowania ich swojej woli. Zastosowana w tym przypadku przemoc skierowana została do otoczenia osób pokrzywdzonych, czyli zwierząt i miała na celu oddziaływanie na ich świadomość oraz wolę. Prokuratura i Prawo 2007, dodatek „Orzecznictwo” nr 4, poz. 23.

⁶⁴ Por. M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, op. cit., s. 26.

tunkową, oczywiście pod warunkiem zaistnienia istotnej szkody⁶⁵, skutkować będzie przyjęciem kumulatywnej kwalifikacji art. 181 § 2 lub 3 k.k. w zb. z art. 35 ust. 2 u.o.z. w zw. z art. 11 § 2 k.k.⁶⁶

Ustawa z dnia 13 października 1995r. *prawo łowieckie* w art. 53 pkt. 5 penalizuje pod groźbą kary pozbawienia wolności do lat 5, zachowanie się sprawcy polegające na wchodzeniu w posiadanie zwierzyny za pomocą broni i amunicji innej niż myśliwska, trucizn, środków i materiałów wybuchowych, karmą o właściwościach odurzających, sztucznego światła, wnyków, lepów, żelaz, dołów, samostrzałów lub rozkopowynia nor i innych niedozwolonych środków. Według W. Radeckiego praktycznie doniosła może okazać się sytuacja schwywania we wnyki lub sidła kiedy to zwierzę ginie w męczarniach.⁶⁷ Należy przyjąć, że w takim przypadku zasadne będzie zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji przepisu art. 35 u.o.z. w zb. z art. 53 pkt. 5 *prawa łowieckiego* w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Zdaniem M. Mozgawy możliwy jest rzeczywisty zbieg przepisu art. 35 ust. 1 u.o.z. z przepisem art. 160 § 1 k.k. (narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty zdrowia). Nieuzasadnione pozbawienie życia zwierzęcia często wyraża się w zabiciu go z broni palnej, jednakże może wystąpić sytuacja gdzie w pobliżu zwierzęcia znajduje się jego właściciel lub inna osoba, która mogłaby zostać zraniona a nawet zabita. Dlatego w takim przypadku kumulatywna kwalifikacja przepisów art. 35 ust. 1 u.o.z. w zb. art. 160 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. jest zasadna.⁶⁸

Na tle art. 35 największym jednak praktycznym problemem jest kwestia zbiegu z przepisem art. 288 k.k. (niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatnej do użytku cudzej rzeczy). W tym przypadku należy wyjść od pytania czy zwierzę jest rzeczą i czy może być przedmiotem przestępstwa z art. 288 § 1 k.k. Jak już była o tym mowa przepis art. 1 ust. 1 ustawy o *ochronie zwierząt* udziela nam odpowiedzi, że zwierzę nie jest rzeczą. Jednak w ust. 2 tego przepisu stanowi, iż w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Pozwala to np. na przenoszenie własności zwierzęcia, choć wykonywanie prawa własności jest ograniczone, w szczególności przez ustanowienie zakazu złego ich traktowania lub rażącego zaniedbywania.⁶⁹ Z uwagi na to, że przedmiotem

⁶⁵ Na temat istotne szkody por. M. Kulik (w): *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, pod red. M. Mozgawy, Wolters Kluwer 2007, s. 355.

⁶⁶ W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, op. cit., s. 168.

⁶⁷ W. Radecki: *Ustawy o ochronie zwierząt z komentarzem*. Wrocław 1998, s. 100.

⁶⁸ M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, op. cit., s. 27.

⁶⁹ Z. Radwański: *Prawo cywilne-część ogólna*. Warszawa 2002, s. 114.

ochrony przepisów art. 35 u.o.z. jest życie zwierząt oraz ich wolność od zbędnego cierpienia, tak więc, nie ma przeciwwskazań aby uznać, że materialna ochrona zwierząt jest kwestią nie uregulowaną w ustawie o ochronie zwierząt, dlatego w tym kontekście należy stosować przepisy dotyczące rzeczy. Zatem w każdym przypadku, kiedy zwierzę nie stanowi własności sprawcy, zaś jego wartość przekracza 250 złotych⁷⁰, a czyn wyraża się w umyślnym zabiciu czy uszkodzeniu ciała zwierzęcia zasadne jest stosowanie kumulatywnej kwalifikacji (art. 35 ust. 1 lub 2 u.o.z. w zb. z art. 288 § 1 k.k. w zw. z art. 11§ 2 k.k.)⁷¹.

6. W przypadku przestępstw stypizowanych w art. 35 u.o.z. ustawodawca w ust. 1 przewidział sankcje w postaci kary grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 1 roku. Za popełnienie przestępstw określonych w ust. 2 art. 35 u.o.z. przewidziano karę grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2. W razie skazania za przestępstwa określone w art. 35 ust. 1 u.o.z. sąd może orzec przepadek zwierzęcia jeżeli sprawcą przestępstwa jest właściciel zwierzęcia, natomiast w postaci kwalifikowanej (art. 35 ust.2) orzeczenie przepadku jest obligatoryjne (oczywiście, również wtedy, gdy sprawcą jest właściciel zwierzęcia).

Ponadto art. 35 ust. 4–5 u.o.z., przewiduje możliwość zastosowania środków karnych, a mianowicie:

- zakazu wykonywania określonego zawodu, który jest związany z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie, np.: zakaz wykonywania zawodu weterynarza,
- prowadzenia określonej działalności lub wykonywania czynności wymagających, zezwolenia które są związane z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie,
- przepadku narzędzi lub przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa oraz przedmiotów pochodzących z przestępstwa,
- nawiązkę w wysokości od 25 zł do 2500 zł na cel związany z ochroną zwierząt, wskazany przez sąd.

Orzekanie zakazu, nawiązki oraz przepadku narzędzi lub przedmiotów odnosi się zarówno do podstawowej jak i kwalifikowanej postaci przestępstwa. Podejmując zagadnienia wymiaru kary prawnokarnej ochrony zwi-

⁷⁰ W przypadku kiedy wartość zwierzęcia jest mniejsza niż 250 zł. w grę wejdzie przepis art. 124 kodeksu wykroczeń.

⁷¹ M. Mozgawa: *Prawnokarna...*, op. cit., s. 27.

rząd należy wskazać jakie kary i środki karne zastosowano w praktyce sądowej.

Prawomocnie skazani dorośli z art. 35 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (skazani według czynu głównego).

Rok	Ogółem	Bezwzględne pozbawienie wolności	Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	Grzywna	Ograniczenie wolności	Środki karne
2003	275	7	113	95	60	0
2004	367	4	150	124	85	4
2005	396	9	152	138	97	0
2006	430	15	177	144	91	3
2007	486	10	207	156	107	6

W latach 2003–2007 za przestępstwa z art. 35 ustawy o ochronie zwierząt prawomocnie skazano ogółem 1954 osób dorosłych⁷². Na karę pozbawienia wolności: bezwzględną – 45 osób, z warunkowym zawieszeniem – 799 osób. Na samoistną grzywnę skazano łącznie 657 osób. Karę ograniczenia wolności odnotowano w 440 przypadkach. Natomiast samoistny środek karny orzeczono wobec 13 osób. Widzimy zatem, iż sądy nie były zbyt surowe wobec sprawców analizowanego przestępstwa; dominuje kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (40,9% ogółu skazań) oraz kara grzywny (33,6%). Do rzadkości należy stosowanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności (2,3%), a umiarkowaną „popularnością” cieszy się również kara ograniczenia wolności (22,5%). Charakterystyczne jest jednak to, iż w ostatnich latach wzrasta liczba wszczętych postępowań z art. 35 u.o.z. (por. dane poniżej), co może świadczyć o tym, iż coraz większą wagę organa ścigania przywiązują do tej problematyki.

⁷² Według badań przeprowadzonych przez M. Mozgawę w latach 1997–1999 za przestępstwo z art. 35 ust. 1 u.o.z. sądy skazały 215 sprawców, w tym 65 na karę pozbawienia wolności (6 – bezwzględną, 59 – z warunkowym zawieszeniem), za przestępstwo z art. 35 ust. 2 skazano 80 sprawców, w tym 31 na karę pozbawienia wolności (4 – bezwzględną, 27 – z warunkowym zawieszeniem). M. Mozgawa: *Prawnikarna ochrona zwierząt*, Lublin 2001, s. 35 i n.

Znęcanie się nad zwierzętami, art. 35 ust.1 ustawy o ochronie zwierząt.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych	Wskaźnik wykrycia w %	Liczba podejrzanych
2008	1940	1504	65,6	870
2007	1522	1237	70,2	768
2006	1526	1132	69,5	677
2005	1418	1129	69,1	666
2004	1283	991	69,4	590
2003	1187	845	64,8	450

Źródło: Komenda Główna Policji⁷³

Reasumując, należy zauważyć, że często niewłaściwe postępowanie w stosunku do zwierząt wynika z niewiedzy, starych przyzwyczajzeń czy złej tradycji. Jednakże narastający wzrost świadomości społecznej skutkuje częstszym zawiadaniem o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, co z kolei daje możliwość skutecznego działania organów ścigania przeciwko zamachom na dobrostan zwierząt. Od chwili wejścia w życie ustawy z 1997 r. o ochronie zwierząt, karnoprawne zabezpieczenie przed przejawami niehumanitarnego traktowania zwierząt uległo znacznej zmianie. Ustawa w dość istotny sposób porządkuje stan prawny związany z ochroną zwierząt dostosowując polskie rozwiązania do standardów międzynarodowych. Należy stwierdzić, że przepisy art. 35 u.o.z. są skonstruowane prawidłowo, jednak należałoby dokonać zmiany w postaci zaostrzenia ich górnych granic oraz poszerzyć katalog środków karnych o nowy środek w postaci zakazu posiadania zwierząt.

mgr Sylwia Rogala-Walczyńska
doktorantka Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

⁷³ http://www.policja.pl/porta/pol/4/18474/Znecanie_sie_nad_zwierzetami.html. 02.04.2009